

نقدی بر کتاب «تحقیق در معماری منظر: روش‌ها و روش‌شناسی» مصادره کردن مفاهیم به نفع موضعی عملگرا

سیدامیر هاشمی‌زادگان

پژوهشگر دکتری معماری منظر، دانشگاه تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۴/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۵/۲۲

تاریخ قرارگیری روی سایت: ۹۸/۰۶/۳۱

Research in Landscape Architecture: Methods and Methodology and حاصل کار ۲۸ نویسنده به ویراستاری ادی ون دن برینک، دیدریچ برونز، هیلد توبی و سایمون بل^۱ است که در انتشارات راتلج در سال ۲۰۱۷ منتشر شده است. همان‌طور که در پشت جلد آمده، محور اصلی آن چگونگی تعریف کردن پرسش تحقیق، اهمیت پاسخگویی به آن، انتخاب و به‌کارگیری روش‌ها در معماری منظر است. رویکرد این کتاب با دو کتاب روش تحقیق شناخته شده دیگر یعنی Architectural research methods و Landscape Architectural Research: Inquiry, Strategy, Design متفاوت است. خلاف آن دو کتاب که با تفکیک سه سطح پارادایم، راهبرد و تدبیر، شیوه ساختن روش را از جنبه «نظری» توضیح می‌دهند، این کتاب بیشتر «اجرایی» است. یعنی اگر آن دو کتاب تدوین مبانی باشد، این کتاب جنبه عملیاتی پیاده‌کردن آن مبانی برای افزایش توان آکادمیک دیسپلین معماری منظر در اجرا است تا با تقویت کرسی آکادمیک، نقش متفاوت خود را در تولید و نشر تحقیق سیستماتیک معتبر در نظام کنونی علم‌سنجی رایج در اروپا ایفا کند.

مخاطب این کتاب، دانشجویان دکتری، استادان تحصیلات تکمیلی و شرکتهای تحقیق-پایه معماری منظر است. مطالب کتاب در ۴ بخش مجموعاً شامل ۱۶ فصل تدوین شده است. بخش ۱ و ۲ به تعاریف و مفاهیم نظری اصلی می‌پردازند. بخش ۳، شش روش منتخب را شرح می‌دهد و بخش ۴، چهار چالش اساسی نیازمند تحقیق را از جنبه روش‌شناسی با اتکا بر مفاهیم و اصول تعریف‌شده در سه بخش قبلی

تحقیق در معماری منظر: روش‌ها و روش‌شناسی
ویراست: ادی ون دن برینک، دیدریچ برونز، هیلد توبی و سایمون بل
ویراست ترجمه: سیدامیر هاشمی‌زادگان و رضا کسروی.
ناشر: انتشارات پژوهشکده هنر، معماری و شهرسازی
منظر
سال انتشار: ۱۳۹۸

کتاب «تحقیق در معماری منظر روش‌ها و روش‌شناسی» در سال ۱۳۹۸ توسط انتشارات پژوهشکده هنر، معماری و شهرسازی نظر و به‌وسیله گروهی از مترجمان، ترجمه شده و به چاپ رسیده است. عنوان اصلی این کتاب

✉ نویسنده مسئول: Hashemi.a@ut.ac.ir

شماره تماس: ۰۹۱۲۶۰۴۶۴۴۹

همان‌طور که در این کتاب RTD به خوبی در ۴ نوع تفکیک شده (جدول فوق‌الذکر)، اتخاذ یک موضع عملگرا با یک موضع اثباتگرا^{۱۳} نسبت به آن بسیار متفاوت است. باین وجود در بحث موازنه بین عینی‌گرایان و ذهنی‌گرایان مطرح شده در کتاب، نوعی نسبی‌نگری پست‌مدرن در عملگرایی پیشنهادی کتاب وجود دارد که به نظر می‌رسد عافیت‌طلبانه است؛ یعنی سعی شده تا بی‌طرف یا علمی بماند و استدلال کند که همه دیدگاه‌ها می‌توانند درست باشند و همه چیز فقط منوط به پرسش تحقیق است. البته این استدلال می‌تواند منطقی باشد ولی کافی نیست. در عملگرایی، برخلاف کارکردگرایی، نوعی نگاه ترکیبی و طرد ایدئولوژی، ضمن توجه به نظریه، دیده می‌شود. چیزی که بنا به ادعای رورتی^{۱۴} پیونددهنده شکاف فلسفه قاره‌ای^{۱۵} و تحلیلی^{۱۶} است. بنابراین ضمن تمرکز بر کارکرد و فنون و ورود به نظریه، ملاک نهایی را حل مشکل می‌داند. ضعف این موضع‌گیری برای معماری منظر در بخشی که کتاب با اشاره به بلکبرن^{۱۷} (ص ۴۵)، اثبات‌گرایی به سبک رایلی^{۱۸} را امروزه بی‌معنا می‌خواند و جدال را به سطح عینی‌گرایان و ذهنی‌گرایان می‌برد، بهتر قابل آشکارسازی است. در کتاب، کمتر به موضع‌گیری‌های مختلف کنونی در قبال جدال میان عینی‌گرایان و ذهنی‌گرایان اشاره می‌شود. در واقع به نوعی، عملگرایی را تنها گزینه برون‌رفت از این تقابل عنوان می‌کند و مثلاً موضع رادیکال‌ها یا نظریه مقاومت را برجسته نمی‌کند.

به نظر می‌رسد کتاب تفسیری ناکافی از ایده «عدم وجود فراواقعیت» لیوتار^{۱۹} دارد: روش‌های مختلف بدون ارجحیت نسبت به هم، بسته به بهترین پاسخ به پرسش مورد اجماع دیسیپلین‌ها، در عمل قابل ترکیب هستند. این موضع‌گیری، توافقی و نوعی اجماع است که نظریه‌های مقاومتی به خوبی به اشکالات آن پرداخته‌اند. پیش‌فرض امکان بی‌طرفی و عدم دادخواهی (نظریه رانسیر) مهم‌ترین این اشکالات است. آیا تحقیق معماری منظر نسبتی با گفتمان پنهان قدرت ندارد؟ گروه آکادمیک و حرفه‌مندان برای انجام سفارش تحقیقی که از طریق قدرتمندان و سرمایه‌گذاران یا مکانیسم‌های مختلف مالی برایشان تعریف شده چگونه می‌توانند بی‌طرف باشند؟ اگر نگاه معماران منظر به شهر متفاوت است، این تفاوت توجهی به ساختار و دستگاه سرمایه‌داری ندارد؟ آیا مانند فوکویامای^{۲۰} قدیم، معتقد به پایان تاریخ هستند؟ اگر منظور علم‌هنجاری^{۲۱} کوهن^{۲۲} است پس پاسخ‌شان به مباحث افرادی نظیر نیچه، فوکو، آگامبن^{۲۳}، هاروی، بدیو و رانسیر^{۲۴} چیست؟ در کتاب اگرچه به بحث «مسئله‌سازی»^{۲۵} فوکو و یا نظریه معماری منظر میر^{۲۶} (ص ۷۵) اشاره شده ولی با اتخاذ موضع عملگرا، بدون تشریح دقیق، به نوعی از آنها دور می‌شود. مثلاً ضمن طرح این پرسش که هنگام وجود تفاوت بین دانش محلی و جهانی چه باید کرد؟ نمی‌تواند قدرت نظریه معماری منظر را آشکار سازد و با تکیه بر مفاهیم بر ساخت‌سازی^{۲۷} (عینی/ذهنی) پیشنهاداتی خارج از دو قطبی محلی و جهانی برای آشکار کردن تفاوت درون‌زای هر منظر ارائه کند؛ خارج از دو قطبی‌ای که، برای دو مفهوم تحقیق و طراحی در فصل ۴ تا حدودی خوب اشاره شده است. البته کتاب چند پیشنهاد

تشریح می‌کند. بنابراین کتاب از سطح مفاهیم آغاز می‌شود و به تدریج به سوی ارائه مصادیق می‌رود. در این ساختار، به نظر می‌رسد جای بخش دیگری خالی است. بخشی که در مقیاس «فنون» وارد شود و صرفاً به منابع دیگر ارجاع ندهد. به‌طور نمونه جای ارزیابی آزمون‌های آماری پارامتریک و ناپارامتریک، نظری و نرم‌افزارهای تحلیلی استفاده شده در مجلات داوری هم‌تا، به سبک «فصل ۶: ارزیابی اولویت‌ها و کیفیت تحقیق»، خالی است. همچنین به نظر می‌رسد از نمودار و گرافیک برای تشریح متن کمتر استفاده شده است.

علاوه‌بر این دو پیشنهاد فنی گذرا - که پیشنهادی در حوزه اعتبار درونی است - فرصتی برای طرح پرسش‌هایی درباره کلیت تفکر حاکم بر کتاب پیش می‌آید: موضع «عملگرا»^{۲۸} در واقع این کتاب برای ویژگی‌های متمایز تحقیق در معماری منظر و مشکلات خاص آن - که به خوبی به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره شده - موضعی عملگرا پیشنهاد می‌کند، که محور نقد حاضر است.

در این کتاب، معماری منظر با تعابیر مختلفی همچون حوزه، اینتر، مولتی و ترنس دیسیپلینی، در مرز میان سه امپراتوری علوم طبیعی، اجتماعی و هنر عنوان شده است. از طرفی با تفکیک «تحقیق [برای] پروژه»^{۲۹} از «پروژه تحقیقاتی»^{۳۰}، تحقیق آکادمیک را تعریف و از غیرآکادمیک جدا می‌کند. تحقیقی که به ضرورت باید شاهد پایه، دقیق و خلاقانه باشد. از این رو ویژگی مرزی معماری منظر یک تیغ دو لبه عنوان شده است. زیرا تفاوت تعاریف فنی و زاویه نگاه‌های سه امپراتوری دخیل در آن ممکن است آشوب ایجاد کند. آشوبی که می‌تواند هم به خلاقیت، هم به کم‌توانی منجر شود.

برای این مشکل، پیشنهاد کتاب یک رویکرد روندی^{۳۱} است. یعنی به جای تمرکز بر تفاوت‌ها و اختلاف‌های پارادایمی، بر پرسش تحقیق^{۳۲} تمرکز شود. این پرسش، ماده و محل اشتراک دیسیپلین‌های مختلف و بعضاً متعارض می‌شود. در همین راستا نویسندگان در چندین فصل، صریحاً موضع عمل‌گرایانه را پیشنهاد و برای تشریح آن به جدول ص ۶۴ فصل ۴ ارجاع می‌دهند. جدولی که مبتنی بر پارادایم‌های کرسول^{۳۳} است و از آن برای شرح RTD در این کتاب استفاده شده است. در کتاب، «طراحی تحقیق»^{۳۴}، به معنای فعل برپا کردن چارچوب نظری تحقیق، از «تحقیق طراحی»^{۳۵} تفکیک شده است. «تحقیق طراحی» شامل سه نوع تحقیق درباره/برای/از طریق^{۳۶} طراحی می‌شود. از این بین، تحقیق از طریق طراحی (RTD یا طراحی پژوهی) حوزه جدیدی است که در این کتاب نیز به عنوان وجه متمایزکننده معماری منظر در مواجهه با عدم قطعیت‌های منظر مورد تأکید قرار گرفته است. هرچند کتاب موضع خود نسبت به عدم قطعیت را چندان پررنگ بیان نمی‌کند؛ به‌طور مثال به خوبی شرح داده نمی‌شود چگونه ممکن است طراحی بهتر از ریاضیات و مهندسی از عهده عدم قطعیت منظر برآید و در این زمینه، بیشتر به تاریخ طراحی پرداخته شده است. باید توجه داشت که وضعیت RTD نیز مانند وضعیتی است که برای «انتقاد»^{۳۷} در همین کتاب شرح داده شده. انتقاد هم در علوم طبیعی مطرح است، هم اجتماعی و هم هنر، و البته منظور و مفاهیم آن بسیار متفاوت هستند. بنابراین

منجر به دستاورد چندانی نشده است. معماری منظر نباید اسیر راهبردها و فنون پوپری^{۳۱} یا هابرماسی^{۳۲} باقی بماند. در این کتاب، هنر و طراحی پایگی چندان مستقل و متفاوت از علوم طبیعی و اجتماعی به صورت پررنگ نمایش داده نشده است. البته این کار بنیان‌های نظری و زیست‌سیاست قدرتمند مرتبطی می‌خواهد که به نظر نمی‌رسد در غرب و به‌ویژه در فلسفه آنگلساکسون^{۳۳} به دلیل نظام مسلط موجودشان خودنمایی داشته باشد. در نتیجه ممکن است موضع عملگرای کتاب بتواند به سبک سایر علوم تقلیدی، جایگاه حرفه‌ای متناظر خود را بیابد - همانند پزشکی موجود - ولی هرگز نمی‌تواند توانش متفاوت خود را ابراز کند و وارد آرخه^{۳۴} شود. به بیان مک‌هارگ^{۳۵} بحث اشرف مخلوقات نه به معنای سلطه بر سایرین، بلکه به معنای پروراندن هم‌زمان با خود است. بنابراین عملگرایی در نظام سرمایه‌داری یعنی اجازه‌دادن به سلطه حتی اگر خودش سلطه ایجاد نکند. یعنی نوعی سازش به‌جای به حساب آوردن نقدهای جدی وارد شده به ساختار عملکردی کنونی است؛ و این یعنی، طرفداری از ساختار عقلانی کنونی! امری که با خواست توانستن دگرگون کردن منظرها در جهت دادخواهی و بی‌قرار کردن تفاوت درون‌زای مقید به شرایط یکتایشان قابل جمع نیست.

عملیاتی برای پرسش فوق دارد. از جمله «انتقال نتایج تحقیق در قالب خطوط راهنمای طراحی»، «انتقال پرسش‌ها به جای راه‌حل‌ها» و «ایفای نقش به عنوان تسهیل‌گر به‌جای مشاهده‌گر بافاصله». ولی درباره ویژگی‌های اشاره‌شده‌ای نظیر «چابکی فکری»، «شهود»، «چیزی غیر از خرد مکانیکی» و «تجربه اول‌شخص به‌جای شرح اول‌شخص تجربه‌ها» - چیزی که سرآغازی بر فهم معماری بی‌قرار (غیر عملکردی)^{۳۷} است - تمرکز کم است و می‌توان گفت به سمت موضعی عملگرا مصادره شده است؛ بنابراین با در نظر گرفتن نظام قدرت و در پاسخ به این پرسش ارزشمند کتاب که «افراد آموزش‌دیده و دارای دیدگاه معماری منظر، در زمینه تحقیق، چه بینش و رویکردهایی را می‌توانند پیشنهاد دهند که دیگران نمی‌توانند؟» از دید برساخت‌سازی شاید بتوان گفت موضع نباید عملگرایی بلکه باید رهایی‌بخشی^{۳۸} باشد تا بتواند تفاوت بنیادین معماری منظر را نشان دهد. چراکه بهتر می‌تواند ظرفیت‌های عینی/ذهنی منظر را آشکار سازد. در حال حاضر، علم‌گرایی و عمل کردن در سایه قدرت مسلط پنهان یا نظریه‌های موجود هنوز پررنگ است. یعنی نوعی اشتغال برای عمل رایج است. می‌توان گفت دنیای نیوتنی^{۳۹} منجر به ساخت هواپیما، موشک نقطه‌زن، ربات‌ها و بسیاری از دستاوردهای مدرن شده است ولی دنیای هایزنبرگی^{۴۰} هنوز

پی‌نوشت

۱۹. Fukuyama
۲۰. Normal science
۲۱. Kuhn
۲۲. Nietzsche/ Foucault/Agamben
۲۳. Harvey/ Badiou/ Rancière
۲۴. problematizing
۲۵. Meyer
۲۶. Constructivity
۲۷. Inoperative architecture
۲۸. Emancipatory
۲۹. Newton
۳۰. Heisenberg
۳۱. Popper
۳۲. Habermas
۳۳. Anglo-Saxons
۳۴. Arche
۳۵. McHarg

۱. Adri Van Den Brink/ Diedrich Bruns/ Hilde Tobi /Simon Bell
۲. Pragmatic
۳. Project research
۴. Research project
۵. Process approach
۶. Research question
۷. Cresswell
۸. Research design
۹. Design research
۱۰. About/for/through or by
۱۱. Critique
۱۲. Positivist
۱۳. Rorty
۱۴. Continental philosophy
۱۵. Analytic philosophy
۱۶. Blackburn
۱۷. Riley
۱۸. Lyotard

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Manzar journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

هاشمی‌زادگان، سیدامیر. (۱۳۹۸). نقدی بر کتاب «تحقیق در معماری منظر: روش‌ها و روش‌شناسی»؛ مصادره کردن مفاهیم به نفع موضعی عملگرا. منظر، ۱۱(۴۸)، ۵۴-۵۶.

DOI: 10.22034/manzar.2019.195222.1985

URL: http://www.manzar-sj.com/article_93268.html

